

Daňové úroky a zásada zákazu anatocismu*

Tax Interest and the Principle of the Prohibition of Anatocism

Jan Neckář**

Abstrakt

Článek je věnován problematice daňových úroků, jejich vztahů a řeší otázku, zda je v daňovém právu dodržena zásada zákazu anatocismu. Podrobně jsou vymezeny jednotlivé druhy platebních deliktů v oblasti daní, související sankce a návazně pak analyzován jejich vzájemný vztah s ohledem na posouzení otázky přípustnosti úročení úroků.

Klíčová slova

Daň; úrok; zásada anatocismu; přeplatek; daňové řízení.

Abstract

The article deals with the issue of tax interests and the principle of prohibition of anatocism in the Czech tax law. Individual types of tax payment offenses and related sanctions are defined in the text. Subsequently the mutual relationship among tax interests is analyzed with regard to the assessment of the question of admissibility of interest from interests.

Keywords

Tax; Interest; Principle of Anatocism; Overpayment; Tax Procedure.

Úvod

Zákaz anatocismu, tedy brání úroků z úroků, je princip platný již od dob římského práva, přičemž již tehdy *usurarum usurarae* byl sice zapovězen, ale byla dovolena taková úprava, kdy „strany přeměnily úroky již propadlé ve zvláštní nový kapitál, který se měl úročiti.“¹ Ani právo platící na českém území nedovolovalo brání úroků z úroků, případně to dovolovalo velmi

* Článek vznikl jako výstup projektu Specifického výzkumu „Daňové právo v postpandemické době“ MUNI/A/1387/2021.

** Mgr. Jan Neckář, Ph.D., odborný asistent, Katedra finančního práva a národního hospodářství, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Assistant Professor, Department of Financial Law and Economics, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: jan.neckar@law.muni.cz / ORCID: 0000-0001-7865-8628

¹ HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Upravili SOMMER, O., VÁŽNÝ, J. 6. vyd. Bratislava: Nákladem Právnické fakulty University Komenského, 1927, Knihovna Právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, sv. 305. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uid:e1289d91-7da8-4ebe-af82-46fc0e5ab8ec?page=uuid:a93ab386-fffe-4707-97cd-4cad3bcaef6f>

výjimečně. Do konce roku 2013 platilo, že anatocismus byl zakázán², s novým občanským zákoníkem pak je umožněno dohodou stran sjednat, že úroky z úroků budou požadovány.³ Problematika možného úročení úroků ve veřejnoprávní regulaci, konkrétně v oblasti daní, je předmětem odborných debat dlouhodobě. Sám zákonodárce se k zásadě zákazu anatocismu hlásí i v rámci provedené novely daňového řádu,⁴ kdy dle přijatého znění zákona nevzniká úrok z úroku v případě nedoplatků na daní, ale ani v případě pozdního vyplacení úroku z vratitelného přeplatku správcem daně. Naproti tomu odborná literatura v oblasti daní omezuje zákaz anatocismu pouze na některé situace a v jiných dovozuje, že se o porušení zákazu úroků z úroků nejedná.⁵

Cílem tohoto článku je analyzovat vzájemný vztah jednotlivých sankcí upravených daňovým řádem⁶ spojených s prodlením se splněním povinnosti peněžité povahy při správě daní a návazně ověřit hypotézu, že zásada zákazu anatocismu platí pro veškeré daňové úroky v českém daňovém právu.

1 Platební delikty v daňovém právu

Následky porušení povinností při správě daní upravuje jak daňový řád, tak v rámci speciální právní úpravy jednotlivé hmotně-daňově-právní předpisy. Daňový řád vymezuje sankce za nesplnění povinností vyplývajících z právních předpisů, ať se jedná o platební delikty, porušení povinností nepeněžité povahy a správní pořádkové delikty.

Sankce při správě daní lze rozdělit na několik základních druhů, a to na pokuty, penále a úroky. Pokuty jsou ukládány osobám zúčastněným na správě daní za porušení povinností nepeněžité povahy⁷, penále je pak sankcí spojenou s doměřením daně.⁸ Prodlení se splněním povinností peněžité povahy (nemusí se jednat pouze o převod finančních prostředků) je sankcionováno úroky, přičemž platná právní úprava rozlišuje druhy úroků podle subjektu, kterému vzniká povinnost k jejich úhradě.

² Srov. § 121 odst. 3 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 369 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů a dále např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 3. 2004, sp. zn. 35 Odo 101/2002.

³ § 1806 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁴ Srov. Důvodová zpráva k zákonu č. 283/2020 Sb., kterým se mění zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. *Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna* [online]. 2020, s. 162 [cit. 3. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=172884>

⁵ Srov. NOVÁKOVÁ, P. § 155. In: LICHNOVSKÝ, O. a kol. *Daňový řád: komentář* 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 582, Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-604-3. Dále MELZER, F. *Metodologie nalézáni práva: úvod do právní argumentace*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 257, Právnícké učebnice. ISBN 978-80-7400-382-0.

⁶ Zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen daňový řád).

⁷ § 246 a násl. daňového řádu – např. pokuta za porušení povinnosti mlčenlivosti, pořádková pokuta, pokuta za nesplnění jiné nepeněžité povinnosti atd.

⁸ Je na místě doplnit, že penále není vždy následkem kontrolního postupu při správě daní, jelikož předmětem kontrolního postupu může být dosud nestanovená daňová povinnost a v takovém případě dochází po ukončení daného kontrolního postupu (postupu k odstranění pochybností a/nebo daňové kontroly) k vyměření daně, nikoliv k jejímu doměření. Srov. § 251 daňového řádu.

Daňový řád vymezuje a vzájemně odlišuje úroky hrazené daňovým subjektem a úroky hrazené správcem daně. Úroky hrazené daňovým subjektem jsou úrok z prodlení a úrok z posečkané částky, v případě úroků hrazených správcem daně jde o úrok z vratitelného přeplatku, úrok z nesprávně stanovené daně a úrok z daňového odpočtu.

1.1 Úroky hrazené daňovým subjektem

Úrok z prodlení je patrně nejčastějším institutem ze skupiny sankcí uplatňovaných při správě daní. „Úrok z prodlení je v daňovém řádu stanoven jako reparační náhrada za nedoplatky peněžních prostředků na daních, a to jak v případě, že daňový subjekt daň přiznal, ale nezaplatil, tak i v případě, kdy daňový subjekt daň nebo její část ani nepřiznal. Jde ve své podstatě o reparační cenu finančních prostředků v čase, která je dána úrokovou mírou.“⁹

Vznik úroku z prodlení je v případě neuhrazené splatné daně limitován obdobím počínajícím čtvrtým¹⁰ dnem následujícím po původním dni splatnosti daně do dne její platby, přičemž stanovení náhradního dne splatnosti daně nemá na takto vymezené období vliv. Pokud daňový subjekt neoprávněně uplatnil daňový odpočet nebo daň, pak úrok z prodlení vzniká ode dne vrácení, použití nebo převedení vratky vzniklé v důsledku stanovení daňového odpočtu nebo daně, anebo předepsání zálohy na daňový odpočet do dne její platby.¹¹ Specifickým limitem pro úročené období je den rozhodnutí o úpadku, po němž úrok z prodlení nevzniká k daňové pohledávce, která není pohledávkou za majetkovou podstatou.¹² Daňový řád výslovně upravuje, kdy úrok z prodlení nevzniká, a to mimo jiných situací po dobu povoleného posečkání a v případě příslušenství daně.¹³

S účinností k 1. 1. 2021 byla výše úroku z prodlení stanovená dle daňového řádu sjednocena s právní úpravou úroku z prodlení stanoveného dle občanského zákoníku. Výše úroku z prodlení tedy odpovídá ode dne 1. 1. 2021 výši úroku z prodlení podle občanského zákoníku, která je rovna výši repo sazby stanovené Českou národní bankou pro první den kalendářního pololetí, v němž došlo k prodlení, zvýšené o 8 procentních bodů.¹⁴ Oproti předchozí právní úpravě (účinné do 31. 12. 2020) tak výše úroku z prodlení značně poklesla, neboť dosavadní výše úroku z prodlení ročně odpovídala výši repo sazby stanovené Českou národní bankou, zvýšené o 14 procentních bodů, platné pro první den příslušného kalendářního pololetí. Rozdíl na výši úroku z prodlení je tak 6 procentních bodů, o něž byla

⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 283/2020 Sb., kterým se mění zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. *Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna* [online]. 2020, s. 47 [cit. 3. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=172884>

¹⁰ Právní úprava účinná do 31. 12. 2020 stanovovala počátek úročeného období pátý pracovní den následující po dni splatnosti. Srov. § 252 odst. 2 daňového řádu ve znění účinném do 31. 12. 2020.

¹¹ Srov. § 252 odst. 2 daňového řádu.

¹² § 243 odst. 3 daňového řádu.

¹³ Srov. § 252 odst. 3 písm. a) a c) daňového řádu.

¹⁴ § 2 Nařízení vlády č. 351/2013 Sb., kterým se určuje výše úroků z prodlení a nákladů spojených s uplatněním pohledávky, určuje odměna likvidátora, likvidačního správce a člena orgánu právnické osoby jmenovaného soudem a upravují některé otázky Obchodního věstníku, veřejných rejstříků právnických a fyzických osob a evidence svěřenských fondů a evidence údajů o skutečných majitelích, ve znění pozdějších předpisů.

repo sazba stanovená Českou národní bankou dosud navyšována nad rámec úroku z prodlení dle občanského zákoníku.

Druhou úrokovou sankcí stíhající daňový subjekt je **úrok z posečkané částky**, který vzniká v případě, že je daňový subjekt v prodlení s úhradou daně a správce daně rozhodl o povolení posečkání úhrady této daně, popřípadě rozložení její úhrady na splátky. V rámci rozhodnutí o posečkání správce daně stanoví dobu posečkání a případně další podmínky, přičemž posečkání lze povolit nejdříve ode dne splatnosti daně, a to i zpětně. Doba posečkání nesmí být delší než lhůta pro stanovení daně.¹⁵

Úrok z posečkané částky vzniká po dobu povoleného posečkání, přičemž ale nevzniká po dobu, po kterou nevzniká úrok z prodlení z jiného důvodu, než je posečkání – zejména tedy úrok z posečkané částky nevzniká v případě příslušenství daně. Výše úroku z posečkané částky je odvozena od výše úroku z prodlení, přičemž činí polovinu úroku z prodlení.¹⁶

1.2 Úroky hrazené správcem daně

Novelou daňového řádu byla úprava sankcí za porušení povinností ze strany správce daně zpřehledněna a sjednocena do části čtvrté zákona, přičemž dosavadní úrok z neoprávněného jednání správce daně je nahrazen úrokem z nesprávně stanovené daně,¹⁷ vedle toho pak je nově upraven úrok z daňového odpočtu¹⁸ a úrok z vratitelného přeplatku.¹⁹ Daňový řád tedy odlišuje sankce stíhající správce daně v případě, že není včas daňovému subjektu vrácen přeplatek na dani, při pochybení v nalézacím řízení (bez ohledu na to, zda v rámci vyměřovacího nebo doměřovacího řízení) a dále v situaci dlouhodobějšího prověřování daňového odpočtu.

Úrok z nesprávně stanovené daně „představuje reparační náhradu za pochybení správce daně při stanovení daně *largo sensu* a při vydání zajišťovacího příkazu. Nezbytným předpokladem pro vznik nároku na tuto náhradu je existence příčinné souvislosti mezi nesprávným stanovením daně a úhradou této daně, popřípadě zadržetím daňového odpočtu. Pokud tedy dojde k nesprávnému stanovení daně a toto pochybení je napraveno před tím, než bylo ze strany daňového subjektu plněno (byla uhradena daň), popřípadě před tím, než mělo být plněno ze strany správce daně (měl být vrácen daňový odpočet), nárok na náhradu v podobě úroku nevzniká. Uvedená vada se tak musí projevit jak v rovině nalézací, tak v rovině platební.“²⁰ Oproti předchozí právní úpravě tedy není sankcionováno daňovým řádem nezákonné vedení daňové exekuce, pokud nedojde ani z části k úhradě vymáhané daně.²¹

¹⁵ Srov. podmínky pro povolení posečkání dle § 156 daňového řádu.

¹⁶ Srov. § 253 daňového řádu.

¹⁷ § 252 daňového řádu.

¹⁸ § 254a daňového řádu.

¹⁹ Srov. § 253a daňového řádu a § 155 odst. 5 daňového řádu ve znění do 31. 12. 2020.

²⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 283/2020 Sb., kterým se mění zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. *Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna* [online]. 2020, s. 162 a 163 [cit. 3. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=172884>

²¹ Srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 15. 12. 2020, č. j. 3 AfS 155/2019-40.

Výše úroku se odvíjí od výše té části uhrazené daně, jež byla nesprávně stanovena nad rámec daňového tvrzení, případně stanovena nezákonným nebo nicotným zajišťovacím příkazem. Úročené období se odvíjí od konkrétního důvodu pro vznik úroku, v podstatě však jde o období, po které neměl daňový subjekt částku odpovídající části nesprávně stanovené daně ve své majetkové sféře. Zjednodušeně lze uvést, že jde o období vymezené dnem úhrady daně části nesprávně stanovené daně do dne jejího vrácení, použití nebo převedení na úhradu jiné splatné daně.²² Úrok z nesprávně stanovené daně nevzniká v případě, že došlo ke stanovení daně nebo daňového odpočtu ve výši tvrzené daňovým subjektem, v situacích, v nichž jsou dány podmínky pro obnovu řízení a dále v případě stanovení peněžitého plnění v rámci dělené správy.²³

Výše úroku z nesprávně stanovené daně odpovídá výši úroku z prodlení. Pokud je však vedeno exekuční řízení, pak se výše zvyšuje na dvojnásobek.²⁴

Úrok z daňového odpočtu představuje reparaci za nevyplacení daňovým subjektem uplatněného daňového odpočtu v situaci, kdy tvrzení daňového subjektu prověřuje správce daně a prověřování trvá déle jak 4 měsíce. Jde tedy o případy dosud nestanovené daně (ať již na základě řádného, nebo dodatečného daňového přiznání), kdy na základě tvrzení daňového subjektu správce daně tato tvrzení prověřuje v rámci kontrolních postupů při správě daní.

Tento druh sankce byl zaveden až v roce 2015,²⁵ a to v návaznosti na vývoj judikatury, která přiznávala daňovému subjektu v případě zadržení odpočtu za dobu prověřování úrok z přeplatku na dani. Soudní dvůr Evropské unie již v rozsudku ze dne 12. 5. 2011 uvedl, že „*lhůta pro vrácení nadměrného odpočtu DPH může být v zásadě prodloužena k tomu, aby mohla být provedena daňová kontrola, aniž je nutno tuto lhůtu považovat za nepřiměřenou, za předpokladu, že prodloužení nepřekračuje meze toho, co je nezbytné k řádnému provedení této daňové kontroly [...]. Jelikož však osoba povinná ke dani nemůže dočasně disponovat finančními prostředky, které odpovídají částce nadměrného odpočtu DPH, nese hospodářské znevýhodnění, které může být vykompenzováno zaplacením úroků, čímž je zaručeno dodržení zásady daňové neutrality.*“²⁶ S odkazem na tyto závěry rozhodl Nejvyšší správní soud o tom, že za zadržený odpočet náleží daňovému subjektu úrok z přeplatku, v té době ve výši repo sazby ČNB zvýšené o 14 procentních bodů, a to za dobu „*od uplynutí tříměsíční lhůty počínající běžet dnem následujícím po posledním dni příslušného zdaňovacího období (prodlouženou případně o dobu odpovídající době mezi uplynutím lhůty k podání daňového přiznání*

²² Podrobně viz § 254 odst. 1 a 2 daňového řádu.

²³ Srov. § 254 odst. 3 a § 117 daňového řádu. Neúročení nesprávně stanoveného peněžitého plnění v rámci dělené správy je logickým přístupem, jelikož samotné stanovení peněžitého plnění v rámci dělené správy je realizováno jiným orgánem než orgánem finanční nebo celní správy a toto plnění je dle daňového řádu pouze spravováno. Případné nároky vyplývající z nesprávně stanoveného plnění je tak nutné uplatnit u orgánu, jež v dané věci rozhodoval a ve smyslu právního předpisu, který rozhodl.

²⁴ § 254 odst. 4 a 5 daňového řádu.

²⁵ Zákon č. 267/2014 Sb., kterým se mění zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

²⁶ Rozsudek Soudního dvora ze dne 12. 5. 2011 ve věci *Enel Maritsa Iztok 3 AD proti Direktor „Obzhalvane i upravljenje na izpalnieneto“ NAP*, č. C-107/10. In: *Curia* [online]. Soudní dvůr Evropské unie [cit. 3. 2. 2022]. Dostupné z: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=82050&pageIndex=0&doclang=CS&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=8990414>

za příslušné zdaňovací období a dnem jeho podání, bylo-li podáno opožděně) do dne ubrazení nadměrného odpočtu správcem daně“.²⁷ Uvedené úročené období se však staví a úrok nevzniká po dobu, která je stanovena daňovému subjektu k součinnosti v rámci správy daní.²⁸

Výše úroku z daňového odpočtu se postupně zvyšuje²⁹ a aktuálně činí polovinu úroku z prodlení. V souvislosti s novou právní úpravou je však otázka, zda i takto navýšený úrok z daňového odpočtu je dostatečný a nebude i nadále v rámci soudního přezkumu rozhodnutí soudem přiznáván úrok vyšší.³⁰

Třetí sankcí hrazenou správcem daně je **úrok z vratitelného přeplatku**. Tato sankce představuje reparaci za pozdní vrácení, použití nebo převedení vratitelného přeplatku, přičemž základem je výše vratitelného přeplatku bez ohledu na to, jak s ním bylo naloženo. Úrok vzniká ode dne následujícího po dni, ve kterém uplynula lhůta pro vrácení přeplatku do dne jeho vrácení, použití nebo převedení, přičemž ale nevzniká po dobu, po kterou vzniká úrok z daňového odpočtu a dále v případě pozdního vrácení úroku hrazeného správcem daně. I výše tohoto úroku je sjednocena a činí totožnou výši, jako úrok z prodlení.³¹

2 Vznik úroku a jeho správa

Přestože dosavadní právní úprava tak výslovně stanovila jen v případě úroku z prodlení, i v případě jiných úroků byl teorií i praxí posuzován vznik úroku na základě principu, podle něžž konkrétní úrok vzniká za každý jednotlivý den, pokud jsou pro jeho vznik splněny zákonem stanovené podmínky. Není tedy rozhodující, zda o výši konkrétního úroku vydal správce daně rozhodnutí, s odkazem na cíl správy daní nelze pro rozhodování o výši úroku aplikovat překážku *rei iudicatae*.³²

Z pohledu časové limitace platby konkrétního úroku je vhodné poukázat na poměrně dlouhou prekluzivní lhůtu pro placení daně, která činí 6 let a počíná plynout od splatnosti daně, přičemž tato lhůta může být přerušena či stavěna v návaznosti na průběh daňového řízení.³³ S ohledem na to, že úroky sledují osud daně,³⁴ tak lhůta pro placení úroku se odvíjí od běhu

²⁷ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 25. 9. 2014, č. j. 7 Aps 3/2013-34 („Kordárna“).

²⁸ Srov. § 254a odst. 3 daňového řádu.

²⁹ V období od 1. 1. 2015 do 31. 12. 2016 výše úroku činila repo sazbu ČNB zvýšenou o 1 procentní bod, od 1. 7. 2017 do 31. 12. 2020 repo sazbu ČNB zvýšenou o dva procentní body.

³⁰ Nejvyšší správní soud v rozsudku ze dne 16. 7. 2020, č. j. 1 Afs 445/2019-47, rozhodl, že (právní věta): „Právní úprava § 254a zákona č. 280/2009 Sb., daňového řádu, ve znění účinném od 1. 1. 2015 do 30. 6. 2017 je co do stanovení úročeného období i výše úroku v rozporu s čl. 183 směrnice Rady 2006/112/ES o společném systému daně z přidané hodnoty. Pro nárok na úrok z odpočtu, na který by se jinak tohoto ustanovení užívalo, platí nadále pravidla vymezená v rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 25. 9. 2014, č. j. 7 Aps 3/2013-34 (rozsudek Kordárna). Daňovému subjektu proto náleží úrok z vratitelného přeplatku podle § 155 odst. 5 daňového řádu za dobu od uplynutí tříměsíční lhůty ode dne následujícího po posledním dni příslušného zdaňovacího období (prodloužené případně o dobu od uplynutí lhůty k podání daňového přiznání do dne jeho podání, bylo-li podáno opožděně) do dne ubrazení nadměrného odpočtu správcem daně.“

³¹ Srov. § 253a daňového řádu.

³² Např. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 14. 12. 2017, č. j. 2 Afs 148/2017-36, nebo ze dne 10. 6. 2015, č. j. 2 Afs 234/2014-43.

³³ Srov. § 160 daňového řádu.

³⁴ § 2 odst. 5 daňového řádu.

lhůty pro placení konkrétní daně za konkrétní zdaňovací období. Vedle toho je však na místě poukázat na samostatnou úpravu lhůty pro zánik vratitelného přeplatku, která činí také 6 let, ale počíná běžet od konce roku, v němž přeplatek vznikl.³⁵

Pro každý jednotlivý úrok platí daňové minimum 1 000 Kč. Jde o projev zásady hospodárnosti při správě daní. Pokud výše úroku nepřesáhne uvedenou částku, tak se úrok vůbec nepředepíše a nevzniká povinnost jej uhradit, přičemž toto pravidlo se vztahuje k jednomu správci daně, jednomu druhu daně a jednomu zdaňovacímu období, případně jednomu kalendářnímu roku v případě jednorázových daní.³⁶

O výši každého jednotlivého úroku a jeho předepsání do evidence daní má být daňový subjekt vyrozuměn v situaci, kdy již pominuly důvody pro vznik úroku,³⁷ případně pokud to vyžaduje stav osobního daňového účtu, tak i nahodile v průběhu období, kdy úrok stále vzniká.³⁸ Forma vyrozumění není výslovně stanovena, může tak být učiněno jako v podobě pouhého vyrozumění, tak i platebního výměru jakožto zvláštní formou vyrozumění.

Procesní obranou proti postupu správce daně v souvislosti s předepsáním a/nebo vyplacením úroku je institut námítky. Specifikem tohoto prostředku obrany je to, že o něm rozhoduje tentýž správce daně, který úkon provedl (tj. i neprovedl včas či vůbec) a proti rozhodnutí o námítce nelze uplatnit opravné prostředky.³⁹

3 Vzájemný vztah úrokových sankcí

Z povahy věci v rámci jednoho daňového řízení (ve vztahu k jedné dani a jednomu zdaňovacímu období) může vznikat v jednom časovém okamžiku pouze jeden úrok, byť nelze vyloučit (a v praxi to bude i časté) různé druhy sankcí v časové posloupnosti po sobě.

V případě úroků hrazených daňovým subjektem tak lze očekávat případy, kdy bude daňový subjekt v prodlení s úhradou splatné daně (za což mu vzniká povinnost uhradit úrok z prodlení), přičemž následně bude na základě jeho žádosti rozhodnuto o posečkání daně (a ode dne posečkání nebude po dobu povoleného posečkání vznikat úrok z prodlení, ale úrok z posečkané částky). Jak bylo uvedeno výše, úrok z prodlení nevzniká v případě prodlení s úhradou příslušenství daně a z tohoto důvodu nevzniká ani úrok za prodlení s úhradou úroku z posečkané částky.⁴⁰

I u úroků hrazených správcem daně může dojít k tomu, že v případě jednotlivého daňového řízení vznikne povinnost správci daně uhradit daňovému subjektu různé druhy úroků – pro ilustraci lze uvést případ, kdy by správce daně po dobu delší než 4 měsíce prověřoval tvrzení daňového subjektu, ve kterém byl nárok na daňový odpočet uplatněn (zde se uplatní úrok z daňového odpočtu), následně by došlo k nesprávnému stanovení daně a návazně

³⁵ § 160a daňového řádu.

³⁶ § 251a odst. 2 daňového řádu.

³⁷ § 251a odst. 3 daňového řádu.

³⁸ § 251b odst. 3 daňového řádu.

³⁹ Srov. § 159 daňového řádu.

⁴⁰ § 252 odst. 3 písm. c) a § 253 odst. 3 písm. a) daňového řádu.

k pozdnímu vrácení přeplatku na dani. Přestože na základě vzniklého úroku z daňového odpočtu nebo úroku z nesprávně stanovené daně a jeho předepsání do evidence daní daňového subjektu může vzniknout (a často vznikne) přeplatek, s vrácením takto vzniklého přeplatku není dle znění zákona případné prodlení sankcionováno a nevzniká v této situaci úrok z vratitelného přeplatku.⁴¹

4 Úrok z úroku v daňovém právu

Vznikne-li správci daně nebo daňovému subjektu úrok, pak vzniká povinnost jeho úhrady. U úroků hrazených daňovým subjektem je splatnost vázána na den vzniku úroku z prodlení, resp. je stanovena lhůta 30 dnů ode dne, kdy pominuly důvody pro vznik úroku z posečkané částky.⁴²

V případě úroků hrazených správcem daně pak platí, že k předepsání úroků dojde až po skončení úročeného období, a to i přesto, že i tyto úroky vznikají za každý jednotlivý den. V zásadě tak platí, že úroky hrazené správcem daně budou předepsány do evidence daní daňového subjektu vždy až v okamžiku, kdy bude přesně známa jejich výše. Ze strany správce daně pro splnění povinnosti úhrady úroku postačí připsání úroku do evidence daní daňového subjektu, tímto okamžikem došlo k úhradě úroku. Podmínky pro případné vrácení (vyplacení) částky odpovídající úroku na bankovní účet daňovému subjektu je věcí stavu osobního daňového účtu, kdy přiznaný úrok může být vyplacen celý, nebo z části, případně vůbec.

Zcela nesporně platí, že i když úroky vznikají průběžně, a nikoliv až po jejich předepsání do evidence daní, není vypočítáván úrok z daně průběžně navyšované o vzniklý úrok. Úročena je pouze dlužná výše daně bez příslušenství. Z tohoto pohledu tedy zásada zákazu anatocismu platí bez dalšího.

Otázkou však je, co nastane v případě, že subjekt povinný uhradit konkrétní (již vzniklý a vyčíslitelný) úrok je v prodlení s jeho úhradou. U nedoplatku daňového subjektu lze očekávat zahájení exekučního řízení za účelem vymožení konkrétní výše daňové pohledávky. I přesto, že se nedoplatek vzniklý z titulu úroku hrazeného daňovým subjektem dále neuročí, nedoplatek bude vymožen, případně zanikne jiným způsobem (převedením přeplatku z jiné daně na úhradu tohoto nedoplatku atd.). Daňový subjekt je v daňověprávním vztahu v postavení podřízeném správci daně a musí v případě prodlení s úhradou počítat s následky stanovené právními předpisy.

Jiná situace však nastává v případě prodlení s úhradou vzniklých úroků daňovému subjektu ze strany správce daně. Je irelevantní, zda se bude jednat o přiznání úroků a předepsání do evidence daní pozdě, nebo bude správce daně setrvale odmítat úroky vůbec přiznat.⁴³

⁴¹ § 253a odst. 3 písm. b) daňového řádu.

⁴² § 252 odst. 5 a 253 odst. 5 daňového řádu.

⁴³ Autorovi jsou známy z praxe případy, kdy orgány finanční správy daňovému subjektu setrvale nepřiznávají úrok z neoprávněného jednání správce daně (§ 252 daňového řádu ve znění do 31. 12. 2020, analogicky nyní úrok z nesprávně stanovené daně) a i přes soudní rozhodnutí v jednotlivých případech (ve vztahu k jednotlivým úrokům) úroky za jiná období při skutkově shodném stavu odmítají přiznat.

Zákonem stanovené nepřipuštění anatocismu znamená pro daňový subjekt ve svém důsledku poskytnutí bezúročné půjčky finančních prostředků státu (správci daně), jelikož po dobu přiznání a předepsání úroku do evidence daní je stav jeho osobního daňového účtu deformován nesplněním povinnosti ze strany správce daně a v konečném důsledku případné nedoplatky (jež by byly pokryty přiznaným úrokem) by mohly být na daňovém subjektu vymáhány. Z pohledu majetkové sféry daňového subjektu se tak jedná o majetkovou újmu v podobě nezákonného zmenšení majetku, kterým disponuje, případně nezákonné nezvětšení takového majetku.

Nelze akceptovat situaci, kdy přiznání úroku hrazeného správcem daně bude otázkou libovůle správce daně. Z fiskálního pohledu je s ohledem na znění zákona nepřipouštějícího vznik úroku z úroku (konkrétně úroku z vratitelného přeplatku vzniklého z titulu pozdě vráceného úroku hrazeného správcem daně) zcela irelevantní, v jakém okamžiku dojde k úhradě již vzniklého úroku – výše uhrazené částky bude vždy stejná. Důvodová zpráva výslovně uvádí, že „*pozdě vrácené úroky hrazené správcem daně se tímto úrokem dále neúročí. To neznamená, že správce daně nebude motivován k jejich včasnému vyplacení. Motivace úředních osob však není z povahy věci dána existencí či vyšší sankce vznikající orgánu veřejné moci, nýbrž řádným plněním svých služebních úkolů, jakož i dozorrem nad výkonem této činnosti.*“⁴⁴ Je zřejmé, že v nyní aplikovaném přístupu není dána dostatečná motivace k včasnému předepsání úroku do evidence daní daňového subjektu.

Bude-li správce daně s prodlením s úhradou již vzniklého úroku hrazeného správcem daně, vzniká daňovému subjektu nárok na úrok za prodlení s vrácením úroku, tedy má nárok na „úrok z úroku“ i přesto, že daňový řád výslovně vylučuje vznik úroku v případě pozdního vrácení úroku hrazeného správcem daně. V okamžiku prodlení s předepsáním úroku do evidence daní daňového subjektu je totiž jasně dána výše úroku za určité období (tento již má neměnnou výši) a stává se v podstatě jistinou (daní), se kterou by měl správce daně dle platných právních předpisů nakládat, mimo jiné ji včas předepsat do evidence daní. Nejde tedy o průběžný úrok vznikající z postupně narůstajícího úroku prvního, ale o dva samostatné nároky.⁴⁵

Nepřipuštění tohoto výkladu by znamenalo nepřipustný zásah do vlastnictví daňového subjektu, přičemž takový zásah by bylo možné považovat také za zásah do ústavně zaručeného práva vlastnit majetek. Je sice pravda, že daňový řád nepřipouští vznik úroku z vratitelného přeplatku v případě, že vznikl z titulu pozdního vrácení úroku hrazeného správcem daně, avšak vzhledem k podstatě věci je takové ustanovení v rozporu s principem *nullum tributum sine lege*. „*Meze základních práv a svobod mohou být za podmínky stanovených Listinou základních práv a svobod upraveny pouze zákonem, přičemž při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu, a taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena. Tyto ústavní zásady platí i v případě práva vlastnického a jeho mezí v podobě daní, poplatků a jiných obdobných plnění.*“⁴⁶

⁴⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 283/2020 Sb., kterým se mění zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. *Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna* [online]. 2020, s. 162 [cit. 3. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=172884>

⁴⁵ Srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 14. 12. 2017, č. j. 2 Afs 148/2017-36.

⁴⁶ BOHÁČ, R. *Daňové příjmy veřejných rozpočtů*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2013, 329 s., s. 70. ISBN 9788074780455.

Smyslem úroku z vratitelného přeplatku je nahradit daňovému subjektu cenu peněz za dobu, po kterou s nimi nemohl nakládat. Není tak jediný důvod přistupoval odlišně z pohledu sankce za pozdní vrácení částky vzniklé na dani a jinak u částky vzniklé z titulu úroku hrazeného správcem daně. Pro úplnost lze v této souvislosti poukázat na to, že mimo konkrétního úroku se může daňový subjekt domáhat náhrady škody nebo přiměřeného zadostiučinění za vzniklou nemajetkovou újmu, ale to platí pouze v rozsahu, v jakém nevzniká úrok hrazený správcem daně.⁴⁷ Je však nelogické odkazovat daňový subjekt na povinnost uplatnění svého nároku složitějším způsobem v situaci, kdy reparaci (alespoň z části) lze zajistit prostřednictvím institutu daňového práva.

Závěr

Z výše uvedených vzájemných vztahů úroků a znění zákona je patrné, že zásada zákazu anatocismu je v daňovém právu zakotvena a respektována do té míry, že průběžně vznikající úroky nenarůstají o další úroky (nedochází k zúrokování úroků, přestože vznikají průběžně po celou úročenou dobu, úročí se pouze dlužná daň).

Jiná situace nastává v případě prodlení s úhradou daňové pohledávky vzniklé z titulu ukončeného úročeného období, tedy v okamžiku vzniku povinnosti uhradit vzniklý úrok. V takovém případě totiž dochází ke kapitalizaci úroku a současně ke vzniku samostatné daňové pohledávky, jež již nepředstavuje úrok, ale jde o samostatný vyčíslený (nebo minimálně vyčíslitelný) nárok. Z pohledu úročení takového nároku je pak rozdílné, kterému subjektu vznikl nárok (a z druhého pohledu povinnost).

V případě úroků hrazených daňovým subjektem k úročení daňových pohledávek z titulu předepsaných úroků nedochází, tedy v případě prodlení s úhradou vzniklého a předepsaného úroku hrazeného daňovým subjektem takto vzniklý nedoplatek není dále úročen. Toto vyplývá přímo ze znění zákona a ani analogicky nelze dovodit vznik povinnosti daňového subjektu zaplatit úrok z neuhrazeného úroku z prodlení, nebo úroku z posečkané částky.

Jiná situace ale nastává v případě úroků hrazených správcem daně. Zde naopak lze vznik úroku z úroku dovodit v případě, že je správce daně v prodlení s vrácením, použitím nebo převedením úroku hrazeného správcem daně, jelikož zákonem vyloučené úročení je v rozporu s ústavními limity ukládání daní.

S ohledem na výše uvedené lze uzavřít, že ověřovaná hypotéza, tj. že zásada zákazu anatocismu platí pro veškeré daňové úroky v českém daňovém právu, skutečně platí pro všechny daňové úroky po celou dobu, po kterou vznikají. Daňová pohledávka, přestože úrok vzniká za každý den prodlení, se nenavyšuje o vzniklý úrok průběžně, ale úrok je předepsán až po skončení úročeného období.

Jiná situace však nastává v okamžiku, kdy dojde ke skončení úročeného období a tedy v okamžiku pozdního splnění povinnosti vztahující se k úhradě předepsaného úroku. Daňovému subjektu ani v tomto případě povinnost úhrady úroku za prodlení s úhradou pohledávky

⁴⁷ § 251d daňového řádu.

vzniklé z titulu úroku nevzniká nikdy, naproti tomu při prodlení s vyplacením úroku správcem daně daňovému subjektu je takové prodlení stíženo nově vznikajícím úrokem z vratitelného přeplatku po dobu prodlení. Tyto situace však nejsou porušení zásady zákazu anatocismu, protože pro odlišení přístupu k „úroku z úroku“ zásadní je vznik samostatné daňové pohledávky/nároku bez ohledu na to, z jakého titulu vznikla.

Podle názoru autora však z pohledu smyslu a účelu sankcí není důvodné odlišovat úročení daňových pohledávek vzniklých z titulu úroku podle subjektu, který má platební povinnost. Podle současné úpravy totiž daňový subjekt dlužící již konkrétní výši úroku není motivován uhradit tuto pohledávku správci daně, protože tato se dále neúročí. Pokud tedy daňový subjekt další svoje průběžně vznikající daňové povinnosti hradí řádně a včas, tak neustále bude na jeho osobním daňovém účtu evidován tentýž nedoplatek⁴⁸ a tento nebude úročen. Tímto však je popřen samotný princip úroku hrazeného daňovým subjektem, jež má minimálně veřejnému rozpočtu nahradit újmu, jež mu vznikla v souvislosti s pozdní úhradou. Naproti tomu úročení v případě pozdního vrácení (či jiného použití) přeplatku ze strany správce daně je v souladu se smyslem právní úpravy sankcí.

Z pohledu budoucího vývoje právní úpravy je tedy na místě zvážit, zda přístupy k úročení již vzniklých a předepsaných úroků nesjednotit do té míry, že by nedoplatek úroku, který je jasně ohraničen časově i co do jeho výše a předepsán do evidence daní, byl předmětem dalších úroků. I v takovém případě lze dospět k závěru, že by se nejednalo o porušení principu zákazu anatocismu, ale jednalo by se o zákonem (a ostatně i z historického pohledu) dovolené úročení nově vzniklého dluhu. Takové řešení však bude vyžadovat nezbytnou legislativní změnu, což s ohledem na dopady na daňové subjekty nemusí být bezkonfliktní.

---

⁴⁸ Srov. § 152 daňového řádu.